

УДК 796 : 34 (477)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДЕЛІКТНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ СПОРТУ

Ткалич М.О., к.ю.н., доцент

Бондар О.Г., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Автори статті здійснили дослідження деяких проблемних аспектів правового регулювання деліктних відносин у сфері спорту. У статті сформульовано висновок, що відносини у сфері спорту, які виникають унаслідок завдання шкоди, потребують особливого механізму правового регулювання.

Ключові слова: правовідносини, зобов'язальні відносини, делікт, майнова шкода, майнова відповідальність.

Ткалич М.О., Бондарь А.Г. ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ ДЕЛИКТНЫХ ОТНОШЕНИЙ В СФЕРЕ СПОРТА / Запорожский национальный университет, Украина

Авторы статьи осуществили исследование некоторых проблемных аспектов правового регулирования деликтных отношений в сфере спорта. В статье сформулирован вывод, что отношения в сфере спорта, которые возникают вследствие причинения вреда, нуждаются в особом механизме правового регулирования.

Ключевые слова: правоотношения, обязательственные отношения, деликт, имущественный вред, имущественная ответственность.

Tkalych M.O., Bondar A.G. PROBLEMATIC ASPECTS OF TORT LEGAL RELATIONS IN SPORTS / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The authors of the article carried out a study of some problematic aspects of tort legal relations in the sphere of sports. Conclusion that the relationships in sports, which arise as a result of injury, need special mechanism of legal regulation is made in the article.

Key words: relationship, relationship of obligation, tort, property damage, property liability.

Відмінною рисою сучасного етапу розвитку людського суспільства є інтенсивна диверсифікація та стрімкий розвиток різноманітних суспільних відносин, що потребують свого позитивного врегулювання. Зазначена особливість властива, зокрема, й для відносин у сфері спорту. Спорт вже давно перестав бути лише частиною фізичної культури. Сучасний спорт – це соціальний феномен, що являє собою систему відносин, які мають складну багаторівневу структуру і спрямовані на досягнення високих результатів у змаганнях або забезпечення дозвілля людей.

Відтак, як соціальний феномен, спорт, а точніше, – відносини у сфері спорту, стали об'єктом правового регулювання.

Спортивна діяльність як така, а тим більше, – діяльність із підготовки та проведення спортивних шоу, має підвищений ступінь суспільної небезпечності. Зокрема, шкода може бути спричинена спортсмену, що бере участь у відповідному спортивному заході, глядачам, що відвідують цей захід, спортивним клубам, а також іншим фізичним та юридичним особам, що мають стосунок до спортивного заходу.

З огляду на зазначене вище, особливої уваги потребує належне правове регулювання деліктних відносин у сфері спорту, що мають своїм змістом відповідальність особи за завдану шкоду.

Зазначимо, що дослідженням різноманітних аспектів спортивних відносин, в тому числі, й деліктних, займається достатньо велика кількість дослідників, зокрема, Брянкін С.В., Вавілов Ю.Н., Галкін В.В., Гуськов С.І., Жолдак В.І., Котов А.В., Лаптев А.П., Линець М.М., Лисенчук С.Г., Матвеев Л.П., Мічуда Ю.П., Пілон Р.А., Платонов В.Н., Почінкін О.В., Сейранов С.Г., Столяров В.І., Фомін Ю.А., Юшко Б.Н. та інші.

Отже, відповідно до ч.1 ст.1166 ЦК України, майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

Очевидно, що в процесі здійснення спортивної діяльності існує великий ризик завдання майнової шкоди іншій особі. Якщо б спортсмени вимагали відшкодування завданої шкоди кожного разу після бою, спарингу або спортивної гри, таких видів спорту, як бокс, кік-боксинг, боротьба, карате та, навіть, футбол, вже взагалі б не існувало.

На наш погляд, у випадку завдання шкоди одним спортсменом іншому, під час тренувань або під час проведення змагань обов'язок відшкодування шкоди необхідно поставити у пряму залежність від форми вини. Так, якщо шкода заподіяна навмисно, то й відшкодування шкоди має здійснюватися на загальних підставах. Якщо ж шкода завдана необережно, спортсмен та його клуб мають бути звільнені від обов'язку відшкодувати шкоду, із врахуванням підвищеного ступеня небезпеки спортивної діяльності як такої.

Міжнародний досвід відшкодування шкоди, заподіяної одним спортсменом іншому, підтверджує викладену вище позицію. Так, гравець у пелоту (баскська лапта) у процесі гри поранив в око свого партнера по команді м'ячем, відбитим після другого відскоку від землі, тобто порушив правила гри, які передбачають можливість удару по м'ячу з лету або після першого відскоку. Поранений спортсмен звернувся з клопотанням про відшкодування шкоди у відповідності до Цивільного кодексу Франції. Суд м. По встановив, що завдання шкоди не було навмисним, оскільки гравець, прийнявши м'яч після другого відскоку, проявив неухважність або зробив удар рефлекторно, що не свідчить про явне перевищення норм поведінки, що можуть очікуватися від гравців у пелоту. На думку суду, порушення правил гри як причина травми стають виною тільки тоді, коли вони є результатом навмисної або нечесної поведінки, грубості, що суперечить духу спорту, або очевидної безтактності [1].

Постраждалий спортсмен не погодився з рішенням суду першої інстанції та подав на нього апеляційну скаргу.

Апеляційний суд підтвердив рішення суду першої інстанції та навів наступні доводи:

- заняття спортом припускають для кожного гравця ризик, на який він добровільно погоджується;
- порушення одного правила гри з боку спортсмена, що спричинило шкоду іншому гравцю, покладає злочинну відповідальність на його автора тільки в тому випадку, якщо це порушення навмисне та серйозне або якщо порушене правило обґрунтоване службою громадської безпеки;
- у зазначеному випадку Б. порушив не правило безпеки, а припис, що стосується обмеження умов гри, він реагував встановленим чином у пориві гри, підсумок якої не був визначений, а показання свідків, забезпечені слідством та соронами, не констатують у жодному разі нечесних намірів або грубості, що суперечать духу спорту;
- має місце просте порушення правил гри у такому виді спорту, де дії є швидкими, а небезпека очевидна через швидкість польоту м'яча, і тому воно не доводить наявності винної дії, що покладає відповідальність на Б.

У вітчизняному спорті також часто виникають конфліктні ситуації, пов'язані із необхідністю відшкодування шкоди, проте чинне законодавство не містить інших норм, окрім загальної норми ст.1166 ЦК України, які б передбачали механізм відшкодування шкоди у сфері спорту, із врахуванням відповідної специфіки.

На підставі викладеного, вважаємо за доцільне доповнити Закон України «Про фізичну культуру та спорт» такою нормою: «1. Не підлягає відшкодуванню шкода, завдана ненавмисно одним спортсменом іншому під час підготовки до спортивних змагань та безпосередньо під час участі у змаганнях, а також умисна шкода, завдана спортсмену із врахуванням його заздалегідь отриманої добровільної згоди іншим спортсменом під час підготовки до спортивних змагань або безпосередньо під час проведення спортивних змагань. У встановлених випадках особа, що завдала таку шкоду, не підлягає, зокрема, адміністративній та кримінальній відповідальності.

2. Умисна шкода, спричинена грубим порушенням спортивних правил, завдана одним спортсменом іншому під час підготовки до спортивних змагань та безпосередньо під час участі у змаганнях, відшкодовується на загальних підставах».

Враховуючи викладене, видається за необхідне внести зміни також до ч.1 ст.1166 ЦК України та викласти її у наступній редакції: «1. Майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала, крім випадків, встановлених законом».

Слід зазначити, що поведінка особи, яка завдала шкоду, може охоплювати не тільки її активні дії, але й бездіяльність. Бездіяльність визнається протиправною, якщо особа була зобов'язана вчинити певну дію, проте не вчинила її. Наприклад, перед спортивними змаганнями не було перевірено стан спортивної інфраструктури, внаслідок виходу з ладу якої може бути завдано шкоди, або спортивного обладнання, яке вийшло з ладу під час змагань та спричинило шкоду здоров'ю спортсмена. Так, 29 травня 1985 р. у Брюсселі на стадіоні «Ейзель» відбувся фінал Ліги Чемпіонів між італійським «Ювентусом» та англійським «Ліверпулем». Унаслідок бійки декількох тисяч англійських та італійських футбольних фанатів загороджувальна сітка не витримала та рухнула. Декілька перших рядів людей впали на поле. Унаслідок цієї трагедії загинуло 39 осіб, десятки було травмовано. Однією із причин трагедії був неналежний стан стадіону, який було побудовано ще 1930 р.

Необхідною умовою застосування відповідальності є також наявність причинно-наслідкового зв'язку. Так, ч.1 ст.1166 ЦК України передбачає, що завдана шкода відшкодовується особою, яка її завдала. Таким чином, «особа визнається відповідальною за шкоду, якщо встановлено, що без її винного діяння шкода не була б заподіяна». У науці цивільного права співіснують безліч теорій причинного зв'язку. Наприклад, на думку Суханова Є.О. «...при рассмотрении конкретных дел о возмещении вреда, когда решение вопроса о юридически значимой причинной связи вызывает затруднения, необходимо исходить из того, что данный результат (повреждение или уничтожение имущества, причинение увечья человеку и т. п.) почти всегда является следствием ряда неравноценных по своему значению обстоятельств – условий. Задача заключается в том, чтобы выделить среди них главное, решающее, основное обстоятельство, которое и должно быть признано причиной» [2, 490].

Умова причинного зв'язку часто має значення для притягнення юридичних осіб до цивільної відповідальності. Адже, інколи причиною завдання шкоди фізичній особі – спортсмену або вболівальнику, є дії саме цих осіб, а не протиправна поведінка представників спортивного клубу. Так, у попередньому прикладі власник стадіону – спортивний клуб «Ейзель» виплатив компенсації постраждалим внаслідок обвалу огорожувальної сітки особам, проте видається, що протиправні дії самих вболівальників самі частково стали причиною трагедії. Хоча головною причиною завдання шкоди життю та здоров'ю вболівальників, все-таки, стала неналежна підготовка стадіону до матчу.

Ще однією умовою деліктної відповідальності є вина. Протягом довгого часу у науці цивільного права панувало уявлення про вину, як психічне ставлення особи до своєї поведінки у вигляді умислу або необережності. Елементами вини визнавалися прямий та непрямий умисел, груба та проста необережність. Зазначена концепція була запозичена з кримінального права.

Суханов Є.О. вважає, що «...согласно новейшим научным взглядам трактовка вины как «психического отношения» нарушителя к своему поведению и его результату практически бесполезна. Решать вопрос о вине и невиновности необходимо путем анализа отношения лица к своим делам и обязанностям. Если оно проявляет необходимую заботливость и осмотрительность, которую можно требовать от него с учетом характера обстановки, в которой оно находится и действует, то такого субъекта следует признать невиновным в причинении вреда» [2, 491].

Видається, що невиконання особою обов'язку проявляти необхідну міру турботливості та обачливості при здійсненні нею певної діяльності цілком вкладається в поняття необережності. На наш погляд, концепція вини, що передбачає грубу та просту необережність, прямий та непрямий умисел цілком прийнятні і сьогодні. Щодо поняття вини юридичної особи, то воно довгий час було предметом наукових спорів. Наприклад, була поширена точка зору, відповідно до якої вина юридичної особи виражається у неухважному виборі працівника. Насправді ж, вина працівника юридичної особи і є виною самої юридичної особи. «...Деятельность юридических лиц и выражается соответственно в действиях их руководителей, а также рабочих, служащих либо членов и работников. Поэтому и вред, вызванный такими действиями, считается причиненным самим юридическим лицом. Следовательно, для ответственности юридического лица необходимо, чтобы наступивший вред находился в причинной связи с противоправными и виновными действиями его работников или, иначе говоря, требуется, чтобы общие условия ответственности за вред были объединены в поведении работника юридического лица» [3, 399].

Тож, вина зазначених фізичних осіб, якщо їх дії вчинювалися у межах службових (трудових) обов'язків, розглядається як вина самої юридичної особи. Так, й ч.1 ст.1171 ЦК України передбачає, що юридична особа відшкодовує шкоду, завдану її працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків.

Зазначимо, що деякі учасники цивільно-правових відносин у сфері спорту занадто широко трактують наведену норму.

Так, 05 квітня 2009 р. під час матчу 22-го туру чемпіонату України з футболу між командами «Металіст» (Харків) – «Дніпро» (Дніпропетровськ) вболівальники команди «Дніпро» (Дніпропетровськ) запалили 8 піротехнічних засобів, один з яких було кинуте на бігову доріжку стадіону; підпалили 7 пластикових сидінь, внаслідок чого здійнялось полум'я, яке намагалися за допомогою вогнегасників погасити співробітники правоохоронних органів, однак вболівальники не допустили їх до сектору, кидаючи в них вирвані пластикові сидіння; зламали 52 пластикові сидіння. Внаслідок зазначених дій було завдано істотної майнової шкоди спортивному клубу «Металіст». Очевидно, що майнова шкода була завдана фізичними особами – вболівальниками, проте відповідно до рішення Дисциплінарного комітету Прем'єр-ліги № 19 від 08 квітня 2009 р. за дії своїх вболівальників майнову відповідальність поніс ФК «Дніпро» (Дніпропетровськ).

Отже, постає питання, чи повинен спортивний клуб відповідати за шкоду, завдану вболівальниками своєї команди. Дійсно, чинне законодавство передбачає можливість відшкодування шкоди юридичною особою за дії фізичних осіб. Проте Федерація футболу України піддала розширеному тлумаченню зазначену вище норму та в п.1.33. Дисциплінарних правил Федерації футболу України передбачила, що спортивний клуб несе відповідальність за навмисне зруйнування або пошкодження футболістами, офіційними особами, вболівальниками та будь-якими іншими особами, які працюють (або присутні) до, під час та після проведення матчу, майна та обладнання стадіону і прилеглої території.

Закріплена ФФУ норма є, принаймні спірною, адже вболівальники не є штатними працівниками спортивного клубу, не виконують будь-яких функцій від його імені. Більше того, спортивний клуб не має прямого впливу на формування контингенту своїх вболівальників, тож не може нести відповідальність за їх діяльність. У цьому випадку можна стверджувати про те, що спортивний клуб не проявив належної міри уважності та обачності під час підготовки до проведення матчу (не виявив протисені на трибуни фаєри, не провів виховну роботу із вболівальниками, не забезпечив належну охорону трибун тощо), і в цьому сенсі є винним у завданні майнової шкоди.

Ще одним проблемним аспектом деліктних відносин у сфері спорту є відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Цей аспект інституту деліктних зобов'язань цікавить нас через те, що в деяких видах спорту використовуються транспортні засоби та механізми, що можуть спричинити шкоду особі, що їх експлуатує або іншим особам. Зокрема, це стосується автоспорту, авіаспорту, перегонів на човнах, велоспорту, стрількових видів спорту тощо. Численні приклади аварій у вітчизняному та світовому автомобільному спорті яскраво ілюструють можливість втрати людиною контролю над автомобілем та пов'язану із цим можливість завдання істотної шкоди життю, здоров'ю та майну осіб, пов'язаних із перегонами.

Тож, ст.1187 ЦК України передбачає, що джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогненебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб.

Шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку.

Так, у випадку аварії боліда та завдання шкоди здоров'ю третім особам обов'язок з відшкодування шкоди буде в спортивного клубу, що є власником транспортного засобу.

У випадку, якщо особа неправомірно заволоділа транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом і завдала шкоди діяльністю внаслідок його використання, зберігання або утримання, вона сама зобов'язана відшкодувати шкоду на загальних підставах.

Якщо неправомірному заволодінню іншою особою транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом сприяла недбалість її власника (володільця), шкода, завдана діяльністю щодо його використання, зберігання або утримання, відшкодовується ними спільно, у частці, яка визначається за рішенням суду з урахуванням обставин, що мають істотне значення.

Особа, яка здійснює діяльність, що є джерелом підвищеної небезпеки, відповідає за завдану шкоду, якщо вона не доведе, що шкоди було завдано внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого.

Так, якщо хтось із присутніх на змаганнях глядачів навмисно вийде на трасу, де відбувається автомобільна гонка, відповідний спортивний клуб не буде нести відповідальності за спричинену такій особі шкоду.

Таким чином, ми дослідили лише деякі аспекти деліктних відносин у сфері спорту, проте цього достатньо для того, щоб пересвідчитися, що вони мають свою специфіку порівняно з іншими зобов'язальними деліктними відносинами, а відтак, – потребують особливих підходів щодо їх наукового осмислення та правового регулювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузин В.В. Спортивный арбитраж / [В.В. Кузин, М.Е. Кутепов, Д.Г. Холодняк] – М.: ФОН, 1996. – 165 с. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.sportedu.ru>.
2. Суханов Е.А. Виды гражданских правоотношений / Евгений Алексеевич Суханов // Гражданское право: в 2-х томах / [И.А. Зенин, С.М. Корнеев, А.Е. Шерстобитов и др.]; отв. ред. Е.А. Суханов. — М.: БЕК, 1998— . —
Т. 1. — 1998. — 816 с.
3. Иоффе О.С. Избранные труды: в 4 т. / Олимпиад Соломонович Иоффе. — СПб.: Юрид.центр Пресс, 2003— . —
Т. 1. — 2003. — 572 с.

УДК 347.44 : 346.3

УСЛОВИЕ ДОГОВОРА ОБ АЛЬТЕРНАТИВНОМ ОБЯЗАТЕЛЬСТВЕ КАК ПРАВОВОЕ СРЕДСТВО ОРГАНИЗАЦИИ НЕСФОРМИРОВАВШИХСЯ ПРАВОВЫХ ЦЕЛЕЙ

Филиппова С.Ю., к.ю.н., доцент

Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова

В работе исследуется проблема теоретического характера, связанная с определением правовой сущности условия договора об альтернативном обязательстве как правового средства организации несостоявшихся правовых целей. Автор исходит из позиции, что исследуемое условие договора об альтернативном обязательстве при отсутствии сложившихся правовых целей не является явлением гражданско-правового характера, в связи с чем не порождает гражданско-правовых последствий и обязательств.

Ключевые слова: договор, альтернативное обязательство, несформированные правовые цели, предмет договора, существенные условия договора, юридический факт